

РОЗДІЛ ТРИДЦЯТЬ ПЕРШИЙ

Весілля

Зоря, з її безстороннім, безвиразним обличчям, підкрадається, тремтячи, до церкви, де лежить тлін маленького Поля та його матері, і зазирає у вікна. Темно і холодно. Ніч усе ще тулиться до камінних плит і причаїлась, важка та похмура, у нішах та закутках будівлі.

Годинник на дзвіничній вежі, що височить понад дахами, зносячись на ще одній із тих незліченних хвиль часу, які регулярно накочуються й розбиваються об берег вічності, сіріє, наче кам'яний бакен, що позначає припливи й відпливи; однак сюди, усередину, зоря щойно-щойно прозирає і бачить — тут ніч.

Нипаючи круг церкви, підглядаючи у вікна, зоря плаче й журиться, що панує такий недовгий час, і сльози її капують на шибки, а дерева під муром схиляють голови й співчутливо помахують своїми численними руками. Ніч, полотниючи перед нею й поволі вислизаючи з церкви, затримується в склепах і сідає на нагробки. Аж ось іде ясний день — блищить на годиннику, фарбує в червоне шпиль дзвіниці, висушує сльози зорі та заглушує її лемент. І налякана зоря услід за ніччю, проганяючи її з останнього притулку, заслизає до склепів сама і з перестраханим видом причаюється між мертвах, доки не поверне відсвіжена ніч і не вижене її звідти.

А поки що миші — покинувши молитовники, до яких вони вдаються частіше, ніж самі їхні власники, та ще подушечки для колін, не так пообтирані колінами, як погризені мишачими зубами — ховають по нірках свої блискучі очка

і туляться одна до одної, налякані грюкотом дверей. Бо церковний сторож — людина вельми впливова — і паламар прийшли сьогодні до церкви дуже рано, а з ними і ядушлива місіс Міф — суха, як скіпка, стара дама в обвислій сукні, під якою, здається, нема й на палець м'яса, — вона вже з пів години чекає сторожа під воротами церкви.

Місіс Міф має кисле, як оцет, обличчя, висмоктаний капелюшок, а також спраглу до шилінгів і півшилінгів душу. Постійне підкивування, яким вона запрошує випадкових відвідувачів на лави, додає місіс Міф деякої загадковості, а по очах видно, що місіс Міф завжди знайде для вас зручненьке місце, тільки непевна щодо плати за нього. Чогось такого, як містер Міф, не існує ось уже двадцять років, і згадки про нього для місіс Міф небажані. Він мав якись еретичні переконання, — здається, щодо безплатних місць, — і хоча місіс Міф хочеться вірити, що його, можливо, й забрали на небо, однак твердити це вона не взялася б.

Цього ранку в місіс Міф багато роботи. Вона витріпує коло входу килим, покрив з вітваря та подушки з крісел і має багато чого розповісти про вінчання, до якого вони готуються. Місіс Міф чула, ніби ремонт у будинку та нові меблі коштували принаймні п'ять тисяч фунтів, а в нареченої — місіс Міф знає про це з найвірніших джерел — немає й шести пенсів. Місіс Міф, немов то було вчора, пам'ятає похорон першої дружини, а тоді — хрестини і другий похорон, і мимохідь каже, що перед приїздом весільної валки добре помиє милом оту могильну плиту. Містер Саундз, церковний сторож, що весь час гріється на сонечку, сидячи на сходах (і дуже рідко робить щось іншого, окрім холодної пори, коли сидить біля каміна), притакує місіс Міф і питається, чи чула вона, що наречена — неабияка красуня? А що інформація, одержана місіс Міф, підтверджує цю версію, то містер Саундз (котрий, попри всю свою правовірність й огрядність, все ще захоплюється жіночою вродою) прицмокує: так, так, видать, першорядна краля! (Вираз, що видався б місіс Міф перебільшенням, коли б вона почула його із чийхось інших вуст).

Тим часом у господі містера Домбі метушаться всі, а надто жінки. Від четвертої ранку жодна з них не спить, а перед шостою всі до однієї вже вбрані та вичепурені. Покоївка більш ніж будь-коли увивається біля містера Тавлінсона, а куховарка запевняє за сніданком, що одне весілля тягне за собою інші, тільки покоївка не йме віри і каже, що то неправда. Містер Тавлінсон не висловлюється з цього приводу, — він трохи засмучений, бо, щоб супроводити молодих до Парижа, найнято чужоземного слугу з бакенбардами (сам Тавлінсон бакенбардів не має), і той уже пакує речі в новий екіпаж. Стосовно цього персонажа містер Тавлінсон заявляє, що, скільки йому відомо, з чужинців ніколи не буває добра, а коли дами закидають йому упередженість, каже: та ви гляньте на Бонапарта, їхнього найголовнішого, — хіба не видно, що то був за жук? І покоївка визнає, що все те — щира правда.

У погребального вигляду вітальні на Брук-стріт порастає в поті чола цукерник, а двоє височенних молодиків старанно назирають. Від одного з височенних молодиків уже попахує хересом, і очі йому соловіють, виявляючи здатність не бачити того, на що дивляться. Височенний молодик тямить, що з ним коїться негаразд, і каже товаришеві, що то «від хиляння». Височенний молодик мав сказати: «від хвилювання», але мова у нього посоловіла теж.

Мандрівні музики нюхом чують весілля — і карильйонники, і бубнарі, і духовики. Перші проводять репетицію десь на задвірках, біля Бетлбрідж, другі, в особі капельмейстера, заходять у перемовини з містером Тавлінсоном і вимагають відкупного, щоб не грати, а треті підіслали моторного тромбоніста, котрий чатує за рогом на якогось двоєдушного крамаря, що за хабар скаже їм, де саме й на яку годину призначено весільний сніданок. Нетерплячка та хвилювання поширюються далі. З Боло-Понда містер Перч потай приводить місіс Перч перебути день із челяддю містера Домбі та подивитися на весілля. В господі містера Тутса містер Тутс прибирається так, ніби сам іде під вінець: він поклав собі, що дивитиметься на це блискуче видовисько потайного кутка

на хорах і візьме туди Курча. Містер бо Тутс має відчайдушний намір показати Курчаті Флоренс і відверто сказати йому: «Ну, Курча, більше я не буду тебе дурити. Той друг, про якого я не раз говорив, — я сам. Міс Домбі — предмет моїх почуттів. Що ти тепер скажеш про неї і яку пораду мені даси?» Тим часом ще не приголомшене цією звісткою Курча сидить на кухні в містера Тутса, зануривши дзьоба в кухоль міцного пива й уплітаючи другий фунт біфштексів. На Принцесиному майдані метушиться міс Токс. Бо й вона теж, незважаючи на свою розпуку, поклала сунути шилінга в руку місіс Міф і побачити церемонію, що вабить її злим чаром, з якого-небудь темного кутка церкви. Помітно збудження і в обладі дерев'яного мічмана, де капітан Катл, у своїх гостроносих черевиках і в сорочці з велетенським коміром, слухає за сніданком, як Роб-Точильник читає йому текст весільної служби наперед, аби під час урочистості, на якій він буде присутній, капітанові геть усе було зрозуміло. Через те він час од часу перепиняє свого капелана, просячи повторити ту чи іншу строфу або читати лиш те, що йому належить, залишивши «Амінь» капітанові, і густим, вдоволеним басом вставляє те «Амінь» кожного разу, як тільки Роб-Точильник переводить дух.

Крім цього (і багато чого іншого) двадцяттеро нянечок лише з вулиці містера Домбі пообіцяло двадцятьом своїм вихованкам, чий інстинктивний інтерес до шлюбних церемоній зародився ще в колисці, що вони обов'язково підуть подивитися на шлюб. Воістину містер Саундз, церковний сторож, має всі підстави почуватись на висоті обов'язків, вигріваючи на сходах свою показну фігуру в очікуванні години шлюбу! Воістину має рацію місіс Міф, накидаючись на нещасну дівчинку-карлицю з гігантським немовлям на руках, котра заглядає до церкви, та обурено проганяючи її геть!

Кузен Фінікс приїхав з-за кордону спеціально, щоб бути на весіллі. Кузен Фінікс років сорок тому був світський денді; але фігура й манера у нього й досі такі молодечі, а одяг настільки доладний, що той, хто його мало знає, дивується, побачивши приховані зморшки на обличчі його світлості

та гусячі лапки коло очей. Дивують також і з того, що ходить він не дуже впевненою ступою, збочуючи трохи з шляху, яким зібрався простувати. Та кузен Фінікс, який встає о пів до восьмої ранку, — це зовсім не той кузен Фінікс, який уже встав та прибрався. Тепер, приміром, голячись у Лонг-готелі на Бонд-стріт, він, безперечно, має дуже невизначений вигляд.

Містер Домбі виходить із своєї кімнати, і всі жінки на сходах кидаються врозтіч, здіймаючи шум своїми лопітливими спідницями. Не тікає лише місіс Перч, бо вона (як завжди) в інтересному стані і не може вільно маневрувати, тому змушена спіткатися з ним віч-на-віч і, вклоняючись йому, мало не вмливає з ніяковості. Дай Боже, щоб це не спричинилося до поганих наслідків для Перчевої родини! Містер Домбі йде нагору, щоб перечекати у вітальні. На ньому пишний новий синій фрак, рудуваті панталони і камізелька бузкового кольору, — шепочуться навіть, що він завився.

Лункий стукіт у двері сповіщає про прибуття майора. Він теж дуже пишний сьогодні, має в петельці цілий куц герані й закучерявив собі волосся за всіма правилами, відомими його тубільцеві.

— Як ся маєте, Домбі? — каже майор, простягаючи обидві руки.

— Як ся маєте ви, майоре? — каже Домбі.

— Свідчуся Юпітером, сер, — гукає майор, — Джой Б. в такому гуморі сьогодні, сер, — тут він міцно гупає себе кулаком у груди, — в такому гуморі, сер, що — хай йому біс, Домбі! — він ладний улаштувати й друге весілля й побратися з матінкою.

Містер Домбі посміхається, але, навіть як на нього, ледве-ледве. Він-бо збирається породичатися з матінкою, а за таких умов глузувати з неї не личить.

— Домбі, — каже майор, помітивши це, — вітаю вас. Поздоровляю вас, Домбі. Далєбі, сер, вам треба заздрити більше, ніж будь-кому в Англії!

Тут містер Домбі знову не зовсім погоджується з майором. Він-бо збирається зробити велику честь одній дамі, тож заздрити треба радше їй, а не йому.

— Щодо Едіт Гренджер, сер, — веде далі майор, — то в цій Європі немає, жінки, яка не віддала б усі свої сережки та й вуха на додачу, аби бути на її місці.

— Ви вельми люб'язні, майоре, — каже містер Домбі.

— Ви й самі це знаєте, Домбі, — запевняє майор. — Давайте без зайвої скромності. Ви знаєте це. Знаєте чи ні, Домбі? — каже ледь що не гнівно майор.

— О, їй-богу, майоре...

— Хай йому біс, сер! — кричить майор, — знаєте ви щось таке, сер, чи не знаєте? Домбі! Старий Джо вам друг? Невже ми з вами не в тих безпосередніх дружніх стосунках, Домбі, які дозволяють старому простакові, Джозефові Б., говорити відверто? Чи мені слід розімкнути шеренгу, Домбі, стати на належній відстані й триматися формальностей?

— Любий мій майоре, — з поблажливістю у голосі мовить містер Домбі, — ви дуже розпалились.

— Хай йому біс, сер! — каже майор. — Я і дійсно розпалюся. Джозеф Б. не заперечує цього, Домбі. Він — людина запалу. Ця подія, сер, збудила усе, що лишилося щирого та правдивого в старій, пекельній, побитій, зношеній та покаліченій снасті Дж. Б. І за таких обставин, кажу вам, Домбі, людина повинна або викласти все, що відчуває, або заткнути пельку. А Джозеф Бегсток каже вам просто у вічі, Домбі, як каже і в своєму клубі, що ніхто йому не заткне пельки, коли йдеться про Поля Домбі. Ну, сер, — з рішучим виглядом закінчує майор, — то що ви думаєте про це?

— Запевняю вас, я вельми вдячний вам, майоре, — мовить містер Домбі. — Я й на думці не мав у чомусь обмежувати вашу таку безоглядну дружбу.

— Не «безоглядну», сер! — гукає оприскливий майор. — Я заперечую, Домбі!

— Нехай, — згоджується містер Домбі, — нехай просто «дружбу». І за таких обставин, як сьогодні, я не можу забути, майоре, чим я цій дружбі завдячую.

— Домбі, — з відповідним жестом каже майор, — ось рука Джозефа Бегстока. Старого простака Джоя Б., сер, коли так вам більше до вподоби. Це рука, про яку його королівська високість покійний герцог Йоркський сказав його королівській високості покійному герцогу Нантському, що то — рука Джоша. Крутого та впертого, стріляного, видать, горобця, старого волоцюги. Нехай же ця хвилина буде найменш нещасливою у нашому з вами житті, Домбі! Нехай благословить вас Господь!

Тут увиходить містер Турбот, теж дуже пишний та усміхнений, як і годиться весільному гостеві. Він висловлює стільки побажань, що ніяк не може пустити руки містера Домбі, а разом з тим так сердечно трусить руку майорові, що голос його, видобуваючись з-поміж зубів, трясеться у такт його рукам.

— Сьогоднішній день благовісний, — каже містер Турбот. — Надзвичайно ясна, чудова погода! Сподіваюсь, я не спізнився?

— Прийшли саме тоді, коли треба, сер, — заспокоює його майор.

— Дуже радий, — відповідає містер Турбот. — Я боявся, що спізнюся на кілька секунд, бо дорогою мене затримала валка возів. Я дозволив собі накинути круга й завітати на Брук-стріт, — це говориться вже на адресу містера Домбі, — щоб залишити там трохи незвичайних і рідкісних квітів для місіс Домбі. Людина мого становища, вшанована запрошенням сюди, не може не віддячити хоч чимось за таке вшанування. І хоч я певен, що місіс Домбі осипана усякими розкошми та коштовностями, — тут він кинув дивний погляд на свого патрона, — може, все ж таки, й мій злидений подарунок припаде їй до вподоби.

— Місіс Домбі, безперечно, буде зворушена вашою увагою, Турботе, — поблажливо каже містер Домбі.

— А коли їй судилося цього ранку стати місіс Домбі, — майор ставить на стіл чашку з кавою й дивиться на годинника, — то нам пора!

Містер Домбі, майор Бегсток і містер Турбот їдуть у колясі до церкви. Сторож, містер Саундз, вже давно не сидить, а стоїть на сходах і чекає на них з триріжним капелюхом у руці; місіс Міф, щохвилі присідаючи, пропонує їм місця у — ризниці. Містер Домбі воліє почекати в церкві. Коли він підводить очі до органу, міс Токс на хорах ховається за грубезну ногу херувима зі щоками, як у юного бога вітрів. Капітан Катл, навпаки, встає і вимахує своїм гачком на знак привітання та моральної підтримки. Містер Тутс, прикривши рукою рота, повідомляє Курча, що джентльмен у рудуватих панталонах — батько його коханої, а Курча хрипко шепоче йому у вухо, що такого крохмаленого типа ще не видів, але що з допомогою науки його можна й перегнути навпіл — одним ударом у камізьку.

Містер Саундз і місіс Міф впритул розглядають містера Домбі, коли тут розлягається шум коліс, і містер Саундз виходить, а місіс Міф, перехопивши погляд містера Домбі, коли він відривається від того нахаби нагорі, що так фамільярно вимахує рукою, швиденько присідає і сповіщає йому, що це, мабуть, приїхала його «добродійка».

Потім коло дверей здійсмається штовханина і гамір, і до церкви гоноровим кроком вступає добродійка. На обличчі у неї — ані сліду пережитих уночі страждань, нічогісінько у ній не лишилося від жінки, яка простояла ніч на колінах, поклавши розпаленілу голову на подушку сплячої дівчинки. Дівчинка ця, така миловида та ласкава, — тут-таки, поруч неї, — разючий контраст до неї самої, що з погордою, з викликом застигла на порозі, зібрана, виструнчена незбагненна, сліпуча й велична у зеніті своєї краси, здатної, однак, відразу притлумити захват, який сама ж породила.

Пауза, під час якої сторож містер Саундз тихенько ушивається до ризниці по священника й нотаря. Місіс Ск'ютон звертається до містера Домбі у ще більш значущий

та схвильований спосіб, ніж звичайно, разом із тим підсовуючись ближче до Едіт.

— Любий мій Домбі, — каже матінка, — боюся, що мені доведеться відпустити Флоренс додому, як вона того хоче. Після такої втрати, як сьогодні, дорогий Домбі, мені, я чую, все буде немиле, навіть її товариство.

— То чи не краще, щоб вона була з вами? — питається молодий.

— Не думаю, любий Домбі. Ні, не думаю. Краще я побуду сама. До того ж по ваших поверненні моя кохана Едіт стане її природним і повсякчасним охоронцем, і мені, мабуть, не варто зазіхати на її права. Вона ще приревнує. Чи не так, голубко Едіт?

З цими словами ніжна матінка стискає руку дочці: чи не за тим, щоб привернути її увагу?

— Ні, серйозно, любий Домбі, — резюмує вона. — Я розлучуся з нашою чарівною дівчинкою, щоб не смутити її. Ми вже це полагодили. Вона розуміє все, любий Домбі. Едіт, серденько, вона розуміє все.

Добра мати знову стискає доччину руку. Містер Домбі більше не висуває жодних заперечень, бо з'являються священник та нотар, і містер Саундз та місіс Міф у належнім порядку розташовують усіх коло віттаря.

— Хто віддає цю жінку за цього чоловіка?

Віддає кузен Фінікс. Задля цього він приїхав аж з Баден-Бадена. «Хай йому біс! — думає кузен Фінікс, добра душа, — якщо ми вже приймаємо до родини багатія з Сіті, то будьмо уважні до нього. Зробім для нього щось».

— Я віддаю цю жінку за цього чоловіка, — виголошує внаслідок таких міркувань кузен Фінікс.

І кузен Фінікс, з наміром ступити просто, ступає через свою вередливу ногу трохи правіше і попервах віддає цьому чоловікові не ту жінку, а одну з дружок нареченої — доволі високопоставлену і далеку родичку, на яких десять років молодшу від місіс Ск'ютон; але тут місіс Міф, устроївши свій висмоктаний капелюшок, ловко розвертає кузена Фінікса,

мов на коліщатах, і скеровує просто на «добродійку», яку кузен Фінікс і віддає кінець кінцем за цього чоловіка.

— Чи можуть вони заприсягтися перед небом?

О, можуть! Містер Домбі присягається. А що Едіт? Вона теж присягається.

Отже, віднині, у долі і в неволі, у багатстві і в злиднях, у здоров'ї і в болешах присягаються вони любити одне одного і піклуватись одне про одного до кінця живоття, і проголошуються подружжям.

Упевнено, твердою рукою підписує Едіт своє ім'я у книзі, коли вони переходять до ризниці.

— Небагато буває тут жінок, що підписуються як ця добродійка, — каже місіс Міф, присідаючи так низько, що висмоктаний капелюшок мало не падає їй з голови.

Містер Саундз думає, що це справді першорядний підпис, вартий підписувачки, але, звичайно, не висловлює своїх думок уголос.

Підписується і Флоренс, але похвал не дістає, бо руки їй тремтять. По тому підписується решта свідків. Кузен Фінікс ставить свій підпис останнім, але вміщує своє благородне ім'я не на належній сторінці, і виходить, ніби він того дня тільки народився.

Майор украй ґалантно здоровить молоду і поширює цей різновид військової тактики на всіх дам, дарма що місіс Ск'ютон опирається цілуванню і лунко верещить під святим склепінням. Приклад майора наслідує кузен Фінікс і навіть містер Домбі. Нарешті до Едіт підступає і містер Турбот, вилискуючи своїми білими зубами так, ніби наготувався вкусити молоду, а не спити мед з її уст.

Її горді щоки спалахують рум'янцем, а очі вогнем, що може правити за застережний знак; але не править, бо він здоровить її так само, як інші, і бажає їй усякого щастя.

— Якщо будь-які побажання, — стиха додає він, — не є зайвими при такому шлюбі.

— Спасибі, сер, — дякує вона, кривлячи губи й відчуваючи ваготу в грудях.

ЗМІСТ

Розділ тридцять перший. Весілля.....	5
Розділ тридцять другий. Дерев'яний мічман розбивається в друзки	25
Розділ тридцять третій. Контрасти	46
Розділ тридцять четвертий. Ще одна мати та донька.....	61
Розділ тридцять п'ятий. Щасливе подружжя.....	76
Розділ тридцять шостий. Входини.....	90
Розділ тридцять сьомий. Пересторога, і не єдина	105
Розділ тридцять восьмий. Міс Токс поновлює давнє знайомство.....	118
Розділ тридцять дев'ятий. Дальші пригоди старого моряка капітана Едварда Катла	130
Розділ сороковий. Хатні взаємини.....	151
Розділ сорок перший. Нові голоси між хвиль	173
Розділ сорок другий. Конфіденційності та випадковості.....	186
Розділ сорок третій. Нічниці.....	206
Розділ сорок четвертий. Розлука.....	216

Розділ сорок п'ятий.	
Відданий вірник.....	229
Розділ сорок шостий.	
Розпізнання і роздуми.....	239
Розділ сорок сьомий.	
Грімниця.....	255
Розділ сорок восьмий.	
Втеча Флоренс.....	279
Розділ сорок дев'ятий.	
Мічман робить відкриття.....	293
Розділ п'ятдесятий.	
Жалі містера Тутса.....	314
Розділ п'ятдесят перший.	
Містер Домбі і світ.....	334
Розділ п'ятдесят другий.	
Секретні відомості.....	345
Розділ п'ятдесят третій.	
Ще відомості.....	364
Розділ п'ятдесят четвертий.	
Втікачі.....	383
Розділ п'ятдесят п'ятий.	
Роб-точильник втрачає посаду.....	397
Розділ п'ятдесят шостий.	
Багато кому радість, а бойовому курчаті — горе.....	412
Розділ п'ятдесят сьомий.	
Ще одне весілля.....	439
Розділ п'ятдесят восьмий.	
Як минув рік.....	449
Розділ п'ятдесят дев'ятий.	
Відплата.....	467
Розділ шістдесятий.	
Переважно шлюбний.....	490
Розділ шістдесят перший.	
Відлига.....	505
Розділ шістдесят другий.	
Останній.....	519